

Krzysztof Głowiak

Medical School w Dębicy

RÓŻNORODNE FORMY POMOCY KOŚCIOŁA DLA MIGRANTÓW I OPIEKA DUSZPASTERSKA NAD POLAKAMI ZA GRANICĄ

VARIOUS FORMS OF THE CHURCH'S HELP FOR MIGRANTS AND PASTORAL CARE OF POLES ABROAD

Wstęp

Kościół, odpowiadając na obecną międzynarodowo-polityczną i gospodarczą sytuację migracyjną, zajmuje stanowisko w tej sprawie. Zjawisko migracji znane jest ludzkości od niepamiętnych czasów, a Kościół od wieków angażuje się w zagadnienia powiązane z uchodźstwem i migracją, mając na uwadze słowa Jezusa wypowiedziane w mowie o Sądzie Ostatecznym zapisane przez ewangelistę Mateusza¹: *Byłem przybyszem, a przyjęliście mnie*². Jezus w dzieciństwie również doświadczył bycia uchodźcą, a było to wtedy, gdy Święta Rodzina schroniła się w Egipcie przed nienawiścią króla Heroda³, o czym świadczy polecenie dane przez Boga św. Józefowi: *Gdy oni odjechali, oto anioł Pański ukazał się Józefowi we śnie i rzekł. «Wstań, weź Dziecię i Jego Matkę i uchodź do Egiptu; pozostań tam, aż ci powiem; bo Herod będzie szukał Dziecięcia, aby Je zgladzić». On wstał, wziął w nocy Dziecię i Jego Matkę i udał się do Egiptu; tam pozostał aż do śmierci Heroda*⁴.

Zamiarem artykułu jest przedstawienie zagadnienia różnych form pomocy świadczonej przez Kościół katolicki dla migrantów oraz pomocy organizowanej przez Kościół katolicki w Polsce i Polską Misję Katolicką dla Polaków przebywających za granicą. Artykuł składa się z dwóch części. Pierwsza część zajmuje się kwestią różnorodnych form pomocy Kościoła Katolickiego dla migrantów, natomiast druga traktuje o opiece duszpasterskiej nad Polakami za granicą.

Autor jako metodę badawczą stosuje analizę danych zastanych. Podstawę tejszej analizy stanowią: dokumenty kościelne, publikacje naukowe w postaci książek i artykułów w czasopismach naukowych polskich oraz zagranicznych, zarówno

---

¹ M. Zaborski, *Rola kardynała Mariana Jaworskiego w kształtowaniu świadomości religijnej i narodowej młodego pokolenia Polaków na Ukrainie*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2018, R. 26, nr 27, s. 64.

² Mt. 3, 2–3.

³ M. Zaborski, *Zagadnienia migracji w nauczaniu Kościoła*, „Świat Idei i Polityki” 2018, R. 17, nr 18, s. 438.

⁴ Mt 2, 13–15.

dzieła starsze, jak i najnowsze zajmujące się przedmiotem podejmowanej w artykule problematyki.

I. Różnorodne formy pomocy Kościoła dla migrantów

Zjawisko migracji zostało w sposób naturalny wplecione w historię Kościoła⁵. Aktywne uczestnictwo w zmianach cywilizacyjnych sprowadza na Kościół konieczność zajęcia wobec nich konkretnego stanowiska. Kościół pielgrzymujący, jako spadkobierca duchowy *Narodu Wybranego*, obejmuje swoją misją ewangelizacyjną wszystkich ludzi, w tym również migrantów. Do nowego ludu powołani zostali ludzie bez względu na ich pochodzenie społeczne, narodowe, rasowe i kulturowe⁶. Migranci mają prawo do przedstawiania duszpasterzom swoich potrzeb⁷, głównie tych o charakterze duchowym⁸. Mają również prawo do otrzymywania pomocy kapłańskiej pochodzącej z duchowych dóbr Kościoła⁹. Przysługuje im prawo sprawowania kultu Bożego zgodnie z przepisami własnego obrządku, zatwierdzonego przez prawowitych pasterzy Kościoła, jak również podążania własnymi drogami życia duchowego, zgodnie z doktryną Kościoła¹⁰. Dla chrześcijan migranci są nie tylko nośnikiem nowej, nieznannej kultury, ale są również sprawdzianem ich chrześcijańskiej gościnności¹¹. Migrantom przysługuje prawo inicjatywy apostołskiej¹², prawo swobodnego zakładania i kierowania stowarzyszeniami o charakterze religijnym¹³ oraz prawo odbywania wspólnych zebrań w celu ożywienia powołań w świecie¹⁴.

Prawodawstwo Kościoła katolickiego zaznacza, że za opiekę nad migrantami odpowiedzialny jest cały *Lud Boży*. Szczególnym wyrazem troski o migrantów są szeroko rozbudowane struktury kanonicznego duszpasterstwa tej grupy ludzi, które funkcjonują na trzech płaszczyznach: uniwersalnej, partykularnej i diecezjalnej¹⁵. Prawo powszechne Kościoła potraktowało migrantów na równi z innymi wiernymi i nie obarczyło ich dodatkowymi obowiązkami ani nie wyróżniło szczególnymi przywilejami. Mimo to zajmują oni specyficzną pozycję w hierarchicznej wspólno-

⁵ Jan XXII, Paweł VI, Jan Paweł II, *Encykliki*, Warszawa 1981, s. 9–11.

⁶ *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen Gentium*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen Gentium*, Wrocław 1986, nr 9.

⁷ J. Laskowski, *Udział świeckich w aktywizowaniu duszpasterstwa. Aspekty teologiczno-prawne*, [w:] *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 121–125.

⁸ Kan. 212 § 2, Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r.

⁹ Kan. 213, KPK/1983.

¹⁰ Kan. 214, KPK/1983.

¹¹ Jan Paweł II, *Oroędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Migranta 1998 r.*, „L'Osservatore Romano” 1998, R. 137, nr 1, s. 3.

¹² Kan. 210, KPK/1983.

¹³ Kan. 215, KPK/1983.

¹⁴ P. Wojnicz, *Istota funkcjonowania duszpasterstwa migrantów w prawie Kościoła Rzymskokatolickiego*, „Civitas et Lex” 2016, R. 2, nr 2, s. 59.

¹⁵ P. Wojnicz, *Zaangażowanie Kościoła Katolickiego na rzecz migrantów – przesłanki doktrynalno-prawne*, „Civitas et Lex” 2017, R. 3, nr 1, s. 53.

cie kościelnej. Migranci żyjący z dala od swojego domu, w nieznanym im środowisku, potrzebują specjalnej opieki ze strony Kościoła¹⁶. Ambiwalentna sytuacja migrantów przejawia się zaś w tym, że z jednej strony są równoprawnymi obywatelami *Ludu Bożego*, a z drugiej są często upośledzonymi prawnie i społecznie członkami środowisk kraju ich emigracji. Powoduje to potrzebę zorganizowania dla nich specjalnej duszpasterskiej opieki¹⁷. Migranci stanowią część specyficznej społeczności, a zatem ich duszpasterstwo powinno obejmować elementy podobne do tych, jakie występują w ich krajach rodzinnych, co oznacza poszanowanie ich dziedzictwa kulturowego oraz utworzenie trwałych struktur specjalnie dla nich przeznaczonych¹⁸.

Dla zabezpieczenia wszelkich potrzeb ludzi pielgrzymujących oraz obcokrajowców przebywających na terenie danej gminy pierwsi chrześcijanie stworzyli cały system instytucji o charakterze charytatywnym¹⁹. Kościół-gmina uważał za swój obowiązek praktykowanie miłosierdzia zwanego *caritas christiana*²⁰. Uznawano, że moralność nie jest przywilejem jednego narodu i nie zna granic²¹, dlatego chrześcijanie w myśl uniwersalistycznej idei Kościoła wychodzili zawsze naprzeciw ludziom potrzebującym, a gościnność, pomoc i opiekę nad obcymi stawiano wysoko, jako formę chrześcijańskiej miłości bliźniego, którą uważano za wyznacznik chrześcijańskich wartości etycznych w życiu codziennym²².

Punktem wyjścia wszelkiej migracji jest perspektywa biblijna. Ta – w odniesieniu do migracji – jest bardzo bogata zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie. Już u zarania dziejów ludu Bożego w Księdze Rodzaju znajduje się wezwanie do emigracji: *Wyjdź z twojej ziemi rodzinnej i z domu twego ojca do kraju, który ci ukaze*²³. Abraham opuszcza własny dom, swoich najbliższych, swoje środowisko rodzinne i – pełen wiary i nadziei – podejmuje podróż w nieznaną. Jego emigracja nie jest jedynie jakimś zaprzyszłym wydarzeniem, lecz staje się w Starym Testamencie znakiem wyróżniającym lud Boży, wezwany do opuszczenia dotychczasowej ojczyzny i wyruszenia w kierunku nowego nieba i nowej ziemi²⁴.

Na temat migrantów wypowiada się Katechizm Kościoła Katolickiego, stanowiąc²⁵: *Narody bogate są zobowiązane przyjmować, o ile to możliwe, obcokrajowców poszukujących bezpieczeństwa i środków do życia, których nie mogą znaleźć w kraju rodzinnym. Władze publiczne powinny czuwać nad poszanowaniem prawa naturalnego, powierzającego przybyśza opiece tych, którzy go przyjmują. Władze*

¹⁶ Jan Paweł II, *Encyklika Laborem exercens*, Pallotinium, Poznań 1981, s. 13.

¹⁷ Jan Paweł II, *Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Migranta 2001*, „L'Osservatore Romano” 2001, R. 140, nr 4, s. 6.

¹⁸ P. Wojnicz, *Istota...*, s. 59.

¹⁹ P. Wojnicz, *Zaangażowanie...*, s. 52.

²⁰ M. Żywczyński, *Kościół i społeczeństwo pierwszych wieków*, Warszawa 1985, s. 123.

²¹ G. Witaszek, *Myśl społeczna Proroków*, Lublin 1998, s. 63.

²² M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. I: *Starożytność*, Warszawa 1986, s. 100

²³ Rdz 12, 1.

²⁴ J. Gocko, *Istotne aspekty teologii migracji*, „Teologia i moralność” 2017, R. 11, nr 1, s. 50.

²⁵ M. Zaborski, *Zagadnienia...*, s. 442.

polityczne z uwagi na dobro wspólne, za które ponoszą odpowiedzialność, mogą poddać prawo do emigracji różnym warunkom prawnym, zwłaszcza poszanowaniu obowiązków migrantów względem kraju przyjmującego. Imigrant obowiązany jest z wdzięcznością szanować dziedzictwo materialne i duchowe kraju przyjmującego, być posłusznym jego prawom i wносить swój wkład w jego wydatki²⁶. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. podkreśla z całą stanowczością²⁷, że nikomu nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które każdy, a więc i migrant, posiada, ani też naruszać prawa osoby do ochrony własnej intymności. W razie, gdyby takie naruszenie miało miejsce, migrantom przysługuje prawo do obrony własnej czci zgodnie z przepisami Kodeksu²⁸.

Sobór Watykański II naucza, że obszarem, na którym migranci mogą zostać życzliwie przyjęci, jest parafia, która jest miejscem²⁹: *naocznego przykładu apostołstwa wspólnotowego, gromadząc w jedno wszelkie występujące w jej obrębie różnorakie właściwości i wszczepiając je w powszechność Kościoła*³⁰.

Problemami migrantów zajmował się Pius XII w 1952 roku w konstytucji apostołskiej *Exul Familia*³¹. We wstępie do niej prawodawca kościelny bardzo dokładnie opisał działalność Kościoła katolickiego na rzecz migrantów na przestrzeni wieków, a także wskazał, w jakim kierunku ewoluowały duszpasterskie formy opieki nad migrantami – począwszy od przedsięwzięć pojedynczych osób zarówno duchownych, jak i świeckich, a na współczesnych zinstytucjonalizowanych strukturach duszpasterstwa migrantów skończywszy³². W tej konstytucji apostołskiej prawodawca kościelny przytacza konkretny przykład z historii Kościoła katolickiego dotyczący jego zaangażowania na rzecz pomocy uchodźcom³³. Jest nim postawa biskupa mediolańskiego, który w okresie, gdy Cesarstwo Rzymskie chyliło się ku upadowi, szedł z pomocą ofiarom wojny. Św. Ambroży, po klęsce cesarza Walensa pod Adriannopolem w 378 r., w celu wykupu jeńców uprowadzonych do niewoli poświęcił złote naczynia liturgiczne³⁴.

Należy również przywołać ogromną pomoc Kościoła dla uchodźców francuskich uciekających przed prześladowaniami będącymi skutkiem rewolucji. W archiwach watykańskich znajduje się 50 tomów akt Działalności Charytatywnej Stolicy Apostolskiej wobec Francuzów. Dokumenty te ukazują, w jaki sposób ówczesni papieże Pius VI i Pius VII świadczyli pomoc wygnanym i prześladowanym Francu-

²⁶ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002, nr 2241.

²⁷ P. Wojnicz, *Istota...*, s. 59.

²⁸ Kan. 220–221, KPK/1983.

²⁹ M. Zaborski, *Zagadnienia...*, s. 445.

³⁰ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1968, nr 10.

³¹ J. Balicki, *Imigranci...*, s. 292.

³² P. Wojnicz, *Zaangażowanie...*, s. 53.

³³ P. Wojnicz, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej w kontekście standardów międzynarodowych*, „Cannon Law” 2017, R. 59, nr 5, s. 42.

³⁴ Pius XII, *Konstytucja apostołska o duchowej opiece nad emigrantami – Exsul familia z 1 sierpnia 1952 r.*, „Studia Polonijne” 1981, R. 5, nr 4, s. 2.

zom³⁵. W celu udzielania pomocy uchodźcom francuskim Kościół powołał specjalną instytucję, zwaną Opera Pia dell' Ospitalita. Instytucja ta działała do 1805 r. W tym czasie Kościół katolicki niósł pomoc uchodźcom francuskim nie tylko o charakterze duchowym czy instytucjonalnym, ale przede wszystkim finansowym. Przez trzynastcie lat Kościół udzielał schronienia przeszło 20 tys. Francuzów³⁶.

Należy podkreślić, że również w XX w. Kościół nie pozostawał bierny wobec tragedii uchodźców. Aktywnie odpowiadał na skutki różnych wojen, rewolucji społecznych i konfliktów wewnątrzpaństwowych. Wskazać tu należy postawę papieża Benedykta XV, którego cały pontyfikat stał pod znakiem I wojny światowej³⁷. Jarosław Umiński podaje, że *papież Benedykt XV wstawiał się za deportowanymi Belgami i szkańcami wojennymi, zorganizował pośrednictwo w wyszukiwaniu zaginionych, w wymianie jeńców, korespondencji z ich rodzinami, dla cięższych rannych znalazł schronienie w krajach neutralnych, starał się o dostarczanie żywności ludziom cywilnym w krajach okupowanych, zarządził zbieranie jałmużny na rzecz szczególnie dotkniętych wojną Polski i Litwy, przychodził z wydatną pomocą finansową ubogiej ludności w Europie Środkowej*³⁸. Pomimo że Niemcy były bezpośrednio odpowiedzialne za wybuch I wojny światowej, papież Benedykt XV zauważał także ciężką sytuację niemieckich uchodźców³⁹. Z tych też powodów Kongregacja Konsystorialna poleciła biskupom Niemiec oraz całej Europy Środkowej, aby na zjazdach i konferencjach episkopatów podjęli wspólnie decyzje mające na celu zaradzanie problemom duszpasterskim uchodźców niemieckich⁴⁰. Równocześnie papież Benedykt XV wskazał na konieczność poparcia działalności Stowarzyszenia św. Rafała, które sprawowało opiekę nad niemieckimi migrantami przed wybuchem wojny⁴¹.

Papież Pius XI był kontynuatorem dzieła swoich poprzedników. Na początku pontyfikatu aktywnie wspierał rozwiązywanie problemów pozbawionych środków do życia mieszkańców Armenii, którzy w wyniku prześladowań ze strony państwa tureckiego musieli szukać wsparcia poza granicami kraju. W swojej posiadłości w Castel Gandolfo papież zapewnił opiekę wojennym sierotom ormiańskim⁴². Wspierał również pracę misyjną wśród uchodźców rosyjskich. W tym celu ustanowił Komisję ds. Rosji powiązaną z Sekretariatem Stanu. W zakresie kompetencyjnym komisji znalazły się sprawy i interesy Rosjan znajdujących się na wygnaniu⁴³. Leszek Adamowicz wskazuje również na szczególną rolę papieża Piusa XII

³⁵ P. Wojnicz, *Problem...*, s. 42.

³⁶ Pius XII, *Konstytucja...*, s. 25.

³⁷ R. Auber, *Historia Kościoła. Od 1848 do czasów współczesnych*, PAX, Warszawa 1985, s. 387.

³⁸ J. Umiński, *Historia Kościoła*, Opole 1960, s. 453.

³⁹ A. Gianelli, A. Torielli, *Papieże a wojna. Od pierwszego światowego konfliktu do ataku na Irak*, Kraków 2006, 23.

⁴⁰ P. Wojnicz, *Problem...*, s. 42.

⁴¹ Pius XII, *Konstytucja...*, s. 4.

⁴² Tamże, s. 8.

⁴³ J. Mercier, *Dwadzieścia wieków historii Watykanu. Od św. Piotra do Jana Pawła II*, Warszawa 1986, s. 257.

w czasie II wojny światowej. Papież w licznych dokumentach zwracał szczególną uwagę społeczności kościelnej i świeckiej na osobowe i społeczne prawa migrantów i uchodźców⁴⁴. Zbrodnie, jakie się podczas tej wojny dokonały, przewyższały swym ogromem i rozmiarami te, które знаła historia. Kościół katolicki stał się ojczyzną dla wygnańców, schronieniem dla prześladowanych oraz pociechą dla strapionych. Starał się nieść pomoc wszystkim bez względu na pochodzenie i wyznanie. Papież Pius XII organizował działania mające na celu pomoc prześladowanym wygnańcom żydowskim.

Ogłoszona w 1969 r. instrukcja *De pastoralis migratorum cura* przyniosła po raz pierwszy deklarację, że cały *Lud Boży* jest odpowiedzialny za ewangelizację migrantów. Cały, więc Kościół został zobowiązany do sprawowania opieki nad migrantami⁴⁵. Wszecstronna działalność Kościoła może być efektywna tylko wówczas, gdy jest umiejętnie zorganizowana i zarządzana, a poszczególne osoby i instytucje mają wyznaczone specjalne zadania⁴⁶.

Problemami migrantów pod kątem duszpasterskim zajmował się również II Sobór Watykański, ale wzywał także społeczność świata do pomocy migrantom. Z kolei Paweł VI wydał *Motu proprio Pastoralis migratorum cura*, w którym powołał Papieską Komisję do spraw Duszpasterstwa Migracji i Turystyki. Jan Paweł II natomiast, w konstytucji apostolskiej *Pastor Bonus*, podniósł tę Komisję do rangi Rady i nadał jej nazwę: Papieska Rada do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących⁴⁷. Jako wyraz ustawicznej troski Kościoła Powszechnego o migrantów należy wymienić również encyklikę *Redemptoris Missio* ogłoszoną 7 grudnia 1990 roku⁴⁸, w której Jan Paweł II pisał: *emigranci przez swoje osiedlenie stwarzają nowe okazje do kontaktów i wymiany kulturowej, które winny pobudzać chrześcijańską społeczność do okazania gościnności, gotowości do dialogu, pomocy i braterstwa*⁴⁹. W 1992 roku Papieska Rada Cor Unum, koordynująca akcje humanitarne oraz działania charytatywne, oraz Papieska Rada do spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących wydały dokument *Problem uchodźców. Wyzwanie dla solidarności*, w którym opisują sytuację uchodźców i domagają się ich praw. Warto też zaznaczyć, że Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących opublikowała 3 maja 2004 roku instrukcję *Erga Migrantes Caritas Christi*, która została poświęcona duszpasterstwu migrantów jako szczególnemu wyzwaniu współczesnego Kościoła. Instrukcja zaktualizowała duszpasterstwo migracyjne po 35 latach od publikacji

⁴⁴ L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym zarys problematyki po wydaniu Instrukcji Erga migrantes caritas Christi*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2007, R. 16, nr 1, s. 17.

⁴⁵ Kongregacja Biskupów, *Instrukcja De pastoralis migratorum cura dotycząca duszpasterstwa migrantów z 15 sierpnia 1969 r.*, „Studia Polonijne” 1981, R. 5, nr 1, s. 63.

⁴⁶ P. Wojnicz, *Istota...*, s. 61.

⁴⁷ J. Balicki, *Imigranci...*, s. 292.

⁴⁸ W. Necel, *Duszpasterstwo migrantów*, „Homo Dei” 2007, R. 75, nr 2, s. 55.

⁴⁹ Jan Paweł II, *Redemptoris Missio*, Wrocław 1995, s. 23.

Motu proprio Pastoralis migratorum cura Pawła VI. Dokument zawiera odniesienie do wymiaru społeczno-etycznego migracji⁵⁰.

Papież Benedykt XVI podkreślił w encyklice *Deus Caritas Est* ogłoszonej i opublikowanej 25 stycznia 2006 roku⁵¹, że *działalność charytatywna była od samego początku istotną cechą chrześcijaństwa*⁵². Każdy chrześcijanin czuł się do obowiązku pomagania potrzebującym z najbliższego otoczenia i dawania jałmużny, dzięki której pomoc ta mogła być świadczona systematycznie w szerszym zakresie⁵³. Miłosierdzie chrześcijańskie przybierało postać wielu różnorodnych i wysoko wyspecjalizowanych, nieznanych wcześniej instytucji charytatywnych. Źródła wspominają o hospicjach dla ubogich lub dla ludzi starych, o domach sierot, żłobkach, przytułkach dla obcokrajowców oraz szpitalach⁵⁴. Opieka nad migrantami była znakomicie zorganizowana i skutecznie świadczona⁵⁵.

Niepokoje polityczne i społeczne w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku były swoistym katalizatorem wypracowania przez Papieską Radę ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących wspólnie z Papieską Radą Cor Unum instrukcji *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo wypędzonych*. W ww. instrukcji kluczowym problemem jest poszukiwanie pragmatycznej odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób *Kościół może autentycznie wyrażać swoją miłość, gościnne przyjęcie i duszpasterskie zaangażowanie, wobec każdego z uchodźców i wypędzonego*⁵⁶. W odpowiedzi trzeba zauważyć, że Kościół nie tylko w przeszłości pomagał różnym grupom tworzącym fenomen *ludzi w drodze*⁵⁷, ale cały czas wspiera konieczną i wieloraką pomocą poszczególne kategorie migrantów, w tym uchodźców i wysiedlonych⁵⁸. *Liczne interwencje Kościoła mają na celu stworzenie uchodźcom, wysiedleńcom i ofiarom handlu ludźmi odpowiednich możliwości do zachowania ludzkiej godności poprzez zapewnienie im pracy oraz pomocy w przyjęciu praw i obowiązków kraju udzielającego schronienia*⁵⁹.

Bardzo ważną formą opieki Kościoła nad migrantami są działania dyplomacji Stolicy Apostolskiej w sprawach uchodźców, które są regulowane przez międzynarodowe zwyczaje i konwencje, przede wszystkim Konwencję Wiedeńską z 18 kwietnia 1961 roku, uchwaloną przez ONZ. Jako samodzielny podmiot prawa mię-

⁵⁰ J. Balicki, *Imigranci...*, s. 292–293.

⁵¹ P. Wojnicz, *Zaangażowanie...*, s. 52.

⁵² Benedykt XVI, *Encyklika Deus Caritas Est*, Poznań 2006, s. 14.

⁵³ A. Żurek, *Pierwsze wieki Kościoła I–VII w.*, Tarnów 2000, s. 204.

⁵⁴ W. H. Carroll, *Historia chrześcijaństwa*, Warszawa 2010, s. 249.

⁵⁵ P. Wojnicz, *Zaangażowanie...*, s. 53.

⁵⁶ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, Papieska Rada Cor Unum, *Instrukcja Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo wypędzonych*, Watykan 2013, s. 5.

⁵⁷ J. R. Bar, *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, „Prawo kanoniczne” 1972, R. 14, nr 2, s. 249.

⁵⁸ W. Necel, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przesiedlonych. Wytyczne pastoralno-kanoniczne*, „Prawo Kanoniczne” 2017, R. 59, nr 3, s. 137

⁵⁹ A. Gądecki, *Wszyscy ludzie na całej ziemi są naszymi braćmi i siostrami*, Warszawa 2017, s. 4.

dzynarodowego zawiera traktaty i umowy międzynarodowe, zarówno bilateralne z danym państwem, jak i wielostronne. Ważnym kierunkiem działań Stolicy Apostolskiej jest także udział w charakterze obserwatora wielu organizacji międzynarodowych. Państwo Watykan nie jest członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych, ale ma status obserwatora przy ONZ. Stolica Apostolska w oficjalnych wystąpieniach w sprawach uchodźców zwracała wielokrotnie uwagę na obowiązek solidarności społeczeństw krajów bogatych z osobami szukającymi schronienia⁶⁰.

Bardzo ważną instytucją, z punktu widzenia opieki nad migrantami, jest Komisja ds. Migracji Biura Komisji Episkopatów Wspólnot Europejskich COMECE znajdująca się w Brukseli. W jej skład wchodzi delegaci episkopatów krajowych, eksperci w sprawach migracji. Praca komisji polega na przygotowywaniu stanowiska na temat polityki UE wobec imigrantów i uchodźców z punktu widzenia etyki chrześcijańskiej i praw człowieka. Zwykle jest to stanowisko wobec projektu nowego dokumentu lub reakcja na jakiś problem. Komisja przygotowuje komentarze do dokumentów unijnych wspólnie z innymi kościołami: anglikańskim, prawosławnym, protestanckim i z chrześcijańskimi organizacjami pracującymi dla imigrantów i uchodźców. W ten sposób można mówić o wkładzie Kościoła katolickiego i innych kościołów w humanizację polityki migracyjnej i azylowej UE. Sama Komisja opowiada się za jasnymi i przejrzystymi kanałami dostępnymi dla imigrantów zarobkowych, by wypełnić stały lub czasowy brak miejsc pracy. Nie ma potrzeby tworzyć i promować mechanizmy powrotu osób, które są zintegrowane w społeczeństwach europejskich, często przyczyniając się do rozwoju gospodarki europejskiej na stanowiskach i warunkach pracy, które obywatele UE dobrowolnie pozostawiają obywatelom państw trzecich⁶¹.

II. Opieka duszpasterska nad Polakami za granicą

Podwaliny pod struktury duszpasterstw polonijnych powstały w międzywojennej Polsce za sprawą kard. Edmunda Dalbora i kard. Augusta Hlonda. Po II wojnie światowej duszpasterstwo polskojęzyczne było otoczone troską przez Prymasa Polski i jego delegatów, spośród których ostatni był abp Szczepan Wesoły⁶². Patronacka koordynacja kompleksowej posługi dla dobra duchowego polskich emigrantów w poszczególnych państwach Europy Zachodniej należy do Konferencji Episkopatu Polski. Funkcję tę Konferencja sprawuje poprzez wybieranego na 5-letnią kadencję Delegata Konferencji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Emigracji Polskiej, który równocześnie sprawuje funkcję przewodniczącego Komisji KEP ds. Polonii i Polaków za granicą⁶³. Obecnie funkcję delegata KEP ds. duszpasterstwa emigracji polskiej pełni bp Wiesław Lechowicz, biskup pomocniczy diecezji tarnowskiej. Przy Sekretariacie KEP w Warszawie znajduje się też Biuro ds. Duszpasterstwa Emigra-

⁶⁰ J. Balicki, *Imigranci...*, s. 259–273.

⁶¹ Tamże, s. 294–296.

⁶² P. Godlewska, *Duszpasterstwa polonijne*, [w:] *Kościół w Polsce. Raport*, red. M. Przeciszewski, Warszawa 2018, s. 87.

⁶³ W. Necel, *Wskazania dla duszpasterstwa Polaków poza granicami Polski*, „Prawo kanoniczne” 2016, R. 58, nr 4, s. 87.

cji. Duszpasterstwo polonijne prowadzone jest we wspólnotach podstawowych, takich jak: parafia personalna, misja „Cum cura animarum” – jako ośrodek duszpasterski dla Polonii z własnym duszpasterzem, będący częścią parafii terytorialnej w Kościele lokalnym, wspólnota polskojęzyczna w ramach parafii Kościoła lokalnego. W niektórych krajach, gdzie liczba polskich emigrantów jest wyjątkowo wysoka, funkcjonują Polskie Misje Katolickie. Na czele PMK stoi rektor, a sposób działania regulują umowy między biskupami z Polski i danego kraju. W większości krajów są obecni koordynatorzy duszpasterstwa polskojęzycznego, nominowani przez KEP, a mianowani przez biskupów miejscowych⁶⁴.

Ogólne normy prowadzenia duszpasterstwa polskojęzycznego zostały zawarte w dokumencie *Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące duszpasterstwa emigracji polskiej*. Dokument ten zawiera wskazania kanoniczno-pastoralne dla polskojęzycznego duszpasterstwa etnicznego. Zatwierdzone zostały podczas 369. Zebrania Plenarnego Konferencji, które odbyło się w Warszawie w dniach 9–10.06.2015 r. Wytyczne podkreślają kanoniczną zasadę, że *wszystkie placówki duszpasterstwa polonijnego są integralną częścią lokalnego Kościoła. Dlatego do kompetencji biskupa diecezjalnego należy zgodnie z prawem erygowanie i modyfikowanie struktur duszpasterskich dla polskojęzycznych środowisk emigracyjnych, zapewnienie odpowiedniej posługi duszpasterskiej i właściwego miejsca kultu*⁶⁵. Omawiany dokument w trosce o dobro duchowe polskich emigrantów na jednym z czołowych miejsc stawia koordynatora krajowego, który w tradycji duszpasterstwa polonijnego zwany jestrektorem. Do koordynatora należy dbałość o życie duchowe duszpasterzy polskich emigrantów oraz udzielanie konkretnej pomocy nowo przybyłym duszpasterzom, a także starszym i schorowanym, przeżywającym trudności duchowe bądź materialne⁶⁶.

Jedną ze struktur duszpasterstwa polskiej emigracji jest Polska Rada Duszpasterska Europy Zachodniej, która powstała w 1992 r. Skupia ona przedstawicieli PMK i ośrodków duszpasterstwa polskojęzycznego w krajach europejskich. W jej skład wchodzi obecnie 75 osób z 18 krajów Europy. Na czele rady stoi delegat KEP ds. duszpasterstwa emigracji. Obrady PRDEZ mają miejsce raz do roku i koncentrują się na aktualnych wyzwaniach duszpasterskich. Przedstawiciele PRDEZ wchodzi też w skład europejskich organizacji katolików świeckich. Instytucjami krajowymi wspierającymi Polaków, którzy mieszkają za granicami kraju, są m.in. Senat RP oraz pozarządowa organizacja Wspólnota Polska, która została powołana w 1990 r. z inicjatywy marszałka Senatu RP. Stowarzyszenie Wspólnota Polska na swojej stronie wskazuje prawie 200 organizacji działających w Polsce i poza jej granicami na rzecz Polaków za granicą. 70 z nich to organizacje i stowarzyszenia katolickie⁶⁷.

Wewnętrzne dokumenty Kościoła katolickiego promują wielokulturowość oraz znaczenie integracji – łączność z miejscową kulturą, w której zanurzona jest

⁶⁴ P. Godlewska, *Duszpasterstwa...*, s. 87.

⁶⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące duszpasterstwa emigracji polskiej*, Tarnów 2015, nr 12.

⁶⁶ W. Necel, *Wytyczne...*, s. 88–89.

⁶⁷ P. Godlewska, *Duszpasterstwa...*, s. 89.

religijność, co ma prowadzić do jedności i pokojowego współistnienia⁶⁸. Docelowym zadaniem duszpasterstwa imigrantów jest pomoc w stopniowej integracji ze społecznością lokalną i w osiągnięciu samowystarczalności⁶⁹. Istotą współczesnego duszpasterstwa na rzecz migrantów jest tworzenie wspólnoty pomiędzy różnymi kulturami. Wielość kultur w obrębie Kościoła wzbogaca wspólnotę chrześcijańską. Kościół katolicki żadnej z nich nie spycha na margines. Wręcz przeciwnie, dąży do wzajemnego zrozumienia i dialogu, który prowadzi do jedności. Z tych też względów⁷⁰: *konieczny jest proces przechodzenia od monokulturowości do multikulturowości, aż po budowę interkulturowej komunii Kościoła diecezjalnego i parafii terytorialnej*⁷¹. Aby duszpasterstwo migrantów było duszpasterstwem komunii, konieczne jest, by między Kościołem w kraju emigracji i Kościołem w kraju przyjmującym panowała współpraca⁷².

Na integrację i poczucie tożsamości narodowej Polonii wpływają: duszpasterstwo polonijne, obecność i działalność duchownych oraz sióstr zakonnych, liczne instytucje kościelne i organizacje⁷³, wydarzenia religijne organizowane przez Kościół i prasa katolicka⁷⁴. Bardzo ważne jest podkreślenie roli duszpasterstwa polonijnego Kościoła Rzymskokatolickiego na Polaków żyjących poza granicami kraju oraz zjawisko identyfikowania się Polonii z katolicyzmem⁷⁵. Duszpasterstwo polonijne ma długoletnią tradycję i wiele dobrze zorganizowanych placówek⁷⁶. Wielką troskę duszpasterską o migrantów przejawiają też zakony, zwłaszcza Zakon Chrystusowców, mający w swoim charyzmacie szczególną troskę duszpasterską o Polaków za granicą⁷⁷. Istotną rolę w duszpasterstwie migrantów odgrywają diecezje kraju emigracji i imigracji. Wśród odpowiedzialnych za ewangelizację na terenie diecezji prawo kanoniczne wymienia biskupów diecezjalnych w obu krajach, miejscowych proboszczów, kapelanów migrantów, innych kapłanów i stałych diakonów. W procesie tym uczestniczą również wspólnoty kościelne, wśród których szczególną rolę spełnia

⁶⁸ J. Szymański, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi wyrazem troski Kościoła o migrujących*, „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej” 2006, R. 42, nr 7, s. 81.

⁶⁹ M. Lisak, *Rola religii w procesie akulturacji Polaków w Irlandii*, [w:] *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 2004 roku. Analiza psychologiczno-socjologiczna*, red. H. Grzymała-Moszyńska, A. Kwiatkowska, J. Roszak, Kraków 2010, s. 269.

⁷⁰ P. Wojnicz, *Istota...*, s. 63.

⁷¹ W. Necel, *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Warszawa 2012, s. 143–147.

⁷² P. Wojnicz, *Istota...*, s. 63.

⁷³ J. Szymański, *Polonijne organizacje*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, s. 1146.

⁷⁴ R. Nir, *Polonijne czasopisma religijne*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, s. 1139.

⁷⁵ M. Wiśniewska, *Duszpasterstwo polonijne Kościoła Rzymskokatolickiego w ostatnim programie rządowym PRL*, „Remembrance and Justice” 2019, R. 17, nr 1, s. 134.

⁷⁶ P. Wojnicz, *Istota...*, s. 64.

⁷⁷ W. Necel, *Wokół zasad duszpasterstwa na rzecz Polaków na obczyźnie*, „Collectanea Theologica” 2007, R. 58, nr 5, s. 205.

parafia. Specyficzne powołanie do opieki duszpasterskiej nad migrantami mają różnorodne grupy parafialne, takie jak stowarzyszenia katolickie, ruchy apostołskie, instytuty zakonne, instytuty świeckie, a nawet poszczególne rodziny⁷⁸.

Emigranci polscy także stają przed nowymi problemami, których nie doświadczali w kraju. Jest to konieczność dojazdu do nieraz bardzo odległego kościoła, i to czasami nawet nie takiego, w którym sprawowana jest msza święta w języku obcym⁷⁹. Nawet jednak mimo dobrej znajomości języka kraju pobytu, migranci szukają duszpasterstwa w języku polskim albo ze względów psychologicznych i duchowych – potrzeba ekspresji w języku ojczystym w sytuacjach osobistych – albo ze względu na dzieci, które chcą wychowywać w znajomości polskich tradycji religijnych. Zwykle też dla przygotowania dzieci do I Komunii św., bierzmowania lub do zrealizowania kursu przedmałżeńskiego migranci wybierają polskie parafie w krajach pobytu, a nie miejscowe obcojęzyczne kościoły, nawet jeśli są one łatwiej dostępne. Niejednokrotnie natomiast same już sakramenty św. są uroczyste przyjmowane w Polsce, w trakcie odwiedzin rodzin w kraju podczas świąt lub urlopów⁸⁰.

Parafie, a nawet dojazdowe punkty duszpasterskie stanowią w polskich społecznościach migracyjnych ośrodki, wokół których koncentruje się aktywność migrantów. Pełnią one bowiem wielorakie funkcje pozareligijne i zapewniają moralne, kulturowe i społeczne oparcie dla nowo przybyłych. Stwarzają okazję do nawiązywania kontaktów ze środowiskiem rodaków, organizują imprezy kulturalne, kursy języka, półkolonie dla dzieci. Znaczącą pomocą i osiągnięciem duszpasterstwa emigracyjnego w pracy na rzecz nowo przybyłych jest nauczanie języka polskiego w ramach Szkół Przedmiotów Ojczystych, czyli popularnie zwanych szkół sobotnich. Około 75% dzieci polskich w Europie Zachodniej korzysta z tego nauczania⁸¹. Na uznanie zasługuje też współpraca wielu duszpasterskich ośrodków polonijnych z harcerzami i harcerkami. ZHP to najliczniejsza organizacja młodzieżowa wśród Polonii. Ważną cechą duszpasterstwa polonijnego i zarazem zadaniem jest systematyczna łączność i kontakt z przedstawicielami Kościoła lokalnego – osobami indywidualnymi i grupami. Piękną tradycją polonijną są pielgrzymki organizowane do miejscowych sanktuariów bądź do innych sanktuariów na świecie, w tym i do Polski. Podobnie jak w Polsce duszpasterstwo polskojęzyczne poza granicami kraju wymaga odpowiedniego zaplecza, stąd troska o stan materialny i nieruchomości służące duszpasterstwu także wpisuje się w ogólnie pojętą pracę duszpasterską⁸².

Ośrodki duszpasterstwa polskiego tradycyjnie pełnią też funkcje charytatywne. Przyciągają migrantów, którym się nie powiodło – bezrobotnych i słabo adaptują-

⁷⁸ J. Baklarz, *Podstawowe zasady ewangelizacji migrantów*, „Collectanea Theologica” 1985, R. 36, nr 1, s. 149.

⁷⁹ B. Topolski, W. Wójcik, *Migrujący Kościół*, „Przewodnik Katolicki. Opolski Tygodnik dla Rodzin” 2010, R. 54, nr 27, s. 16.

⁸⁰ K. Tyliczszak, *Wpływ przyjazdu Polaków po 2004 roku do Anglii na rozwój polskich parafii*, [w:] *Migracje Polaków po 2004 roku i ich konsekwencje dla rodziny*, red. G. Kosszałka, J. Plewko, M. Stopikowska, Gdańsk 2009, s. 239.

⁸¹ R. Dzwonkowski, *Nowa...*, s. 42.

⁸² P. Godlewska, *Duszpasterstwa...*, s. 89.

cych się. Konsulaty polskie kierują też do kościoła polskiego ludzi zgłaszających się do nich z prośbami o pomoc⁸³. Stąd zrodziła się inicjatywa Rzecznika Praw Obywatelskich, przyjęta przez Episkopat Polski i zaakceptowana przez rektorów PMK, zorganizowania w polskich ośrodkach kościelnych w krajach europejskich punktów pomocy prawnej dla migrantów⁸⁴. Wobec skali potrzeb efekty tej inicjatywy są jednak daleko niewystarczające. Wiele parafii, których wiernymi są nowi emigranci polscy, z konieczności staje się ośrodkami pracy socjalnej – oprócz duszpasterstwa, zajmuje się organizowaniem pośrednictwa pracy, czasowym zakwaterowaniem nowo przyjezdnych, którzy zdecydowali się na wyjazd z Polski bez przygotowania, opiekuje się bezdomnymi Polakami, organizuje biura poszukiwania osób zaginionych, współpracuje z policją, załatwia procedury pogrzebowe, udziela wsparcia psychologicznego⁸⁵. Jest to ogromna praca i pomoc dla migrantów, wynikająca z bieżących potrzeb życiowych⁸⁶.

PMK i parafie są ośrodkami skupienia dla migrantów i miejscem ich aktywności społecznej, ale również źródłem informacji, nie tylko w sprawach religijnych i duszpasterskich. Niemal każda parafia ma swoją stronę internetową, wiele wydaje także biuletyny parafialne. Strony internetowe placówek duszpasterskich, zwłaszcza skupiających większe środowiska polskich migrantów, umieszczają rozmaite porady dla nowo przybyłych i praktyczne przydatne informacje natury pozareligijnej⁸⁷. Wśród inicjatyw, które podejmuje Kościół w ramach duszpasterstwa polonijnego, na uwagę zasługuje organizacja wakacji dla dzieci polonijnych. Dzięki pomocy finansowej ze strony Senatu RP na ponad 110 turnusów wyjechało w 2018 r. 7,5 tys. dzieci z 28 krajów świata. Od kilku lat wakacyjne spotkanie dla młodych z Europy Zachodniej organizują Siostry Misjonarki Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej. Odbywa się ono w domu sióstr w Morasku koło Poznania. W ramach turnusu jest czas i na modlitwę, i na zabawę, i na wyjazdy służące poznawaniu ojczystego kraju i jego historii⁸⁸.

Kolejna inicjatywa o wymiarze międzynarodowym to Kongres Młodzieży Polonijnej. Jego organizatorami są Komisja KEP ds. Polonii i Polaków za Granicą, Zespół Pomocy Kościołowi na Wschodzie, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, Katolicka Młodzieżowa Agencja Informacyjna MAIKA. I Kongres Młodzieży Polonijnej odbył się tuż przed Światowymi Dniami Młodzieży w Krakowie w 2016 r. Wzięło w nim udział ponad 350 osób. Celem kongresu było pierwsze w historii spotkanie młodzieży z całego świata mającej polskie korzenie i stworzenie przestrzeni do współpracy młodzieżowych środowisk polonijnych oraz do wymiany doświadczeń duszpasterskich. W II Kongresie Młodzieży Polonijnej na przełomie

⁸³ R. Dzwonkowski, *Nowa...*, s. 41.

⁸⁴ M. Domagalski, J. Kochanowski, *Pomoc prawna dla Polonii. Prawnicy dołączą do katolickich misji*, „Rzeczpospolita” 2007, R. 25, nr 240, s. 3.

⁸⁵ H. Kałuża, *Problemy...*, s. 113.

⁸⁶ J. Kochanowski, *Sieć bezpieczeństwa dla zagrożonych wykluczeniem migrantów – kto ją zapewni*, Poznań 2009, s. 7.

⁸⁷ J. Plewko, *Sprostac...*, s. 172.

⁸⁸ P. Godlewska, *Duszpasterstwa...*, s. 89.

lipca i sierpnia 2018 r. wzięło udział 250 osób z różnych części świata – młodzież z krajów skandynawskich, Europy Zachodniej, Brazylii, Paragwaju, Stanów Zjednoczonych, a także ze Wschodu: Ukrainy, Białorusi, Litwy, dalekiej Rosji czy Mołdawii, a jego program nawiązywał do 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Podczas obu wydarzeń młodzież wzięła udział w warsztatach, wycieczkach krajoznawczych oraz mszach św. z udziałem m.in. kard. Kazimierza Nycza, Prymasa Polski abp. Wojciecha Polaka, metropolity łódzkiego abp. Grzegorza Rysia, bp. Marka Solarczyka, a także bp. Wiesława Lechowicza⁸⁹.

Zakończenie

Kościół katolicki zajmuje się w szerokim wymiarze problemami imigrantów i uchodźców oraz sprawuje opiekę nad migrantami. Katolicka nauka społeczna analizuje zagadnienia związane z migracjami od strony etyki chrześcijańskiej i praw człowieka. Akcentuje godność osoby ludzkiej, która domaga się odpowiedniego traktowania, także nie zawsze zapraszanych przybyszów⁹⁰. Kościół katolicki, będąc wspólnotą wiernych wywodzących się z różnych kultur, ras, narodowości, jest pełnoprawną instytucją prawa międzynarodowego realnie oddziałującą na sposób rozwiązywania ważnych kwestii dotyczących spraw ogólnoswiatowych, w tym kwestii migrantów i uchodźców. Kościół w swej historii ma ogromne doświadczenie w niesieniu pomocy uchodźcom. Zawsze aktywnie uczestniczył w przemianach cywilizacyjnych⁹¹. W swoim zaangażowaniu na rzecz uchodźców i innych przymusowo przesiedlonych osób Kościół kieruje się szczególnie Pismem Świętym, tradycją i Magisterium Kościoła, a w sprawach społecznych trwałymi zasadami nauki społecznej Kościoła, które stanowią prawdziwą i własną podstawę katolickiego nauczania społecznego⁹².

BIBLIOGRAFIA

- Adamowicz L. 2007. *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym zarys problematyki po wydaniu Instrukcji Erga migrantes caritas Christi*. „Roczniki Nauk Prawnych”, R. 16, nr 1.
- Auber R. 1985. *Historia Kościoła. Od 1848 do czasów współczesnych*. PAX, Warszawa.
- Baklarz J. 1985. *Podstawowe zasady ewangelizacji migrantów*. „Collectanea Theologica”, R. 36, nr 1.
- Balicki J. 2012. *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*. UKSW, Warszawa.
- Bar J. R. 1972. *Posoborowe prawodawstwo kościelne*. „Prawo kanoniczne”, R. 14, nr 2.

⁸⁹ Tamże, s. 90.

⁹⁰ J. Balicki, *Imigranci...*, s. 299.

⁹¹ P. Wojnicz, *Istota...*, s. 56.

⁹² P. Wojnicz, *Problem...*, s. 36.

- Benedykt XVI 2006.** *Encyklika Deus Caritas Est*. Pallottinum, Poznań.
- Banaszak M. 1986.** *Historia Kościoła katolickiego. Starożytność*. UKSW, Warszawa.
- Caroll W. H. 2010.** *Historia chrześcijaństwa*. Wektory, Warszawa.
- Domagalski M., Kochanowski J. 2007. *Pomoc prawna dla Polonii. Prawnicy dołączają do katolickich misji*. „Rzeczpospolita”, R. 25, nr 240.
- Dzwonkowski R. 2009. *Nowa emigracja – problemy duszpasterskie*, [w:] *Migracje Polaków po roku 2004 i ich konsekwencje dla rodziny*, red. Koszałka G., Plewko J., Stopikowska M. Ateneum – Szkoła Wyższa, Gdańsk.
- Gądecki A. 2017.** *Wszyscy ludzie na całej ziemi są naszymi braćmi i siostrami*. AW, Warszawa.
- Gianelli A., Tornielli A. 2006.** *Papieże a wojna. Od pierwszego światowego konfliktu do ataku na Irak*. M, Kraków.
- Gocko J. 2017. *Istotne aspekty teologii migracji*. „Teologia i Moralność”, R. 11, nr 1.
- Godlewska P. 2018.** *Duszpasterstwa polonijne*, [w:] *Kościół w Polsce. Raport*, red. Przciszewski M. Katolicka Agencja Informacyjna, Warszawa.
- Jan XXII, Paweł VI, Jan Paweł II. 1981.** *Encykliki*. PAX, Warszawa.
- Jan Paweł II. 1981.** *Encyklika Laborem exercens*. Pallottinum, Poznań.
- Jan Paweł II. 1995.** *Redemptoris Missio*. TUM, Wrocław.
- Jan Paweł II. 1998. *Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Migranta 1998 r.* „L'Osservatore Romano”, R. 137, nr 1.
- Jan Paweł II. 2001. *Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Migranta 2001.* „L'Osservatore Romano”, R. 140, nr 4.
- Kałuża H. 2008. *Problemy emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii – wyzwania pastoralne*, [w:] *Migracje jako nowa kwestia społeczna. Ogólnopolska Konferencja Naukowa Sekcji Wykładowców Katolickiej Nauki Społecznej 18–20 czerwca 2007 Gródek nad Dunajcem*, red. Balicki J. Księgarnia św. Jacka, Katowice.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.
- Kochanowski J. 2009.** *Sieć bezpieczeństwa dla zagrożonych wykluczeniem migrantów – kto ją zapewni*. Fundacja Barka, Poznań.
- Konferencja Episkopatu Polski. 2019. *Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące duszpasterstwa emigracji polskiej z 2015 roku*. Biblos, Tarnów, nr 12.
- Kongregacja Biskupów. 1981. *Instrukcja De pastoralis migratorum cura dotycząca duszpasterstwa migrantów z 15 sierpnia 1969 r.* „Studia Polonijne”, R. 5, nr 1.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen Gentium – konstytucja ogłoszona 21 listopada 1964 roku*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen Gentium*. Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna, Wrocław.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes” ogłoszona 7 grudnia 1965 roku*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Pallottinum, Poznań 1968, nr 10.

- Laskowski J. 1985. *Udział świeckich w aktywizowaniu duszpasterstwa. Aspekty teologiczno-prawne*, [w:] *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Syryjczyk J. ATK, Warszawa.
- Lisak M. 2010. *Rola religii w procesie akulturacji Polaków w Irlandii*, [w:] *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 2004 roku. Analiza psychologiczno-socjologiczna*, red. Grzymała-Moszyńska H., Kwiatkowska A., Roszak J. Nomos, Kraków.
- Mercier J. 1986.** *Dwadzieścia wieków historii Watykanu. Od św. Piotra do Jana Pawła II*. PAX, Warszawa.
- Necel W. 2007. *Duszpasterstwo migrantów*. „Homo Dei”, R. 75, nr 2.
- Necel W. 2007. *Wokół zasad duszpasterstwa na rzecz Polaków na obczyźnie*. „Collectanea Theologica”, R. 58, nr 5.
- Necel W. 2012.** *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*. UKSW, Warszawa.
- Necel W. 2016. *Wskazania dla duszpasterstwa Polaków poza granicami Polski*. „Prawo Kanoniczne”, R. 58, nr 4.
- Necel W. 2017. *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przesiedlonych. Wytyczne pastoralno-kanoniczne*. „Prawo Kanoniczne”, R. 59, nr 3.
- Nir R. 2011.** *Polonijne czasopisma religijne*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. Gigilewicz E. KUL, Lublin.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, Papieska Rada Cor Unum, 2013. *Instrukcja Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo wypędzonych*. Rifugiati, Watykan.
- Pius XII 1981. *Konstytucja apostolska o duchowej opiece nad emigrantami – Exsul familia z 1 sierpnia 1952 r.* „Studia Polonijne”, R. 5, nr 4.
- Plewko J. 2010.** *Sprostac migracji. Pomoc migrantom ekonomicznym z ziem polskich*. KUL, Lublin.
- Szymański J. 2006. *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi wyrazem troski Kościoła o migrujących*. „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej”, R. 42., nr 7.
- Szymański J. 2011.** *Polonijne organizacje*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. Gigilewicz E. KUL, Lublin.
- Topolski B., Wójcik W. 2010. *Migrujący Kościół*. „Przewodnik Katolicki. Opolski Tygodnik dla Rodzin”, R. 54, nr 27.
- Tyliszczak K. 2009. *Wpływ przyjazdu Polaków po 2004 roku do Anglii na rozwój polskich parafii*, [w:] *Migracje Polaków po 2004 roku i ich konsekwencje dla rodziny*, red. Koszałka G., Plewko J., Stopikowska M. Ateneum – Szkoła Wyższa, Gdańsk.
- Umiński J. 1960.** *Historia Kościoła*. Wydawnictwo Diecezji Świętego Krzyża, Opole.
- Wiśniewska M. 2019. *Duszpasterstwo polonijne Kościoła Rzymskokatolickiego w ostatnim programie rządowym PRL*. „Remembrance and Justice”, R. 17, nr 1.
- Witaszek G. 1998.** *Myśl społeczna Proroków*. KUL, Lublin.

- Wojnicz P. 2016. *Istota funkcjonowania duszpasterstwa migrantów w prawie Kościoła Rzymskokatolickiego*. „Civitas et Lex”, R. 2, nr 2.
- Wojnicz P. 2017. *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej w kontekście standardów międzynarodowych*. „Cannon Law”, R. 59, nr 5.
- Wojnicz P. 2017. *Zaangażowanie Kościoła Katolickiego na rzecz migrantów – przesłanki doktrynalno-prawne*. „Civitas et Lex”, R. 3, nr 1.
- Zaborski M. 2018. *Rola kardynała Mariana Jaworskiego w kształtowaniu świadomości religijnej i narodowej młodego pokolenia Polaków na Ukrainie*. „Łódzkie Studia Teologiczne”, R. 26, nr 27.
- Zaborski M. 2018. *Zagadnienia migracji w nauczaniu Kościoła*. „Świat Idei i Polityki”, R. 17, nr 18.
- Żurek A. 2000.** *Pierwsze wieki Kościoła I–VII wieku*. Biblos, Tarnów.
- Żywczyński M. 1985.** *Kościół i społeczeństwo pierwszych wieków*. PAX, Warszawa.

SUMMARY

The Roman Catholic Church has always shared in carrying the help and the care for refugees irrespective of their origin and faith what it is possible to find in his history. The help of the Church assumed different forms and characters. Among them can be mentioned: giving shelter, help with a spiritual and financial character, providing care for orphans, organizing day camps and holidays for children, carrying for the homeless, arranging job placement, language courses, providing legal and psychological assistance.

STRESZCZENIE

Kościół katolicki zawsze uczestniczył w niesieniu pomocy i opieki dla uchodźców bez względu na ich pochodzenie i wyznanie, czego można doszukać się w jego historii. Pomoc Kościoła przybierała różne formy i postacie. Wśród nich można wymienić: udzielanie schronienia, pomoc o charakterze duchowym i finansowym, zapewnianie opieki sierotom, organizowanie półkolonii i wakacji dla dzieci, opieka nad bezdomnymi, organizowanie pośrednictwa pracy, kursów języka oraz pomocy prawnej i psychologicznej.

Keywords: migrants, pastoral care of migrants, the Catholic Church, polish migration, integration.

Słowa kluczowe: migranci, duszpasterstwo migrantów, Kościół Katolicki, polskie migracje, integracja.

DZIAŁ III
Europa

